

Rozdział XV

Oddłużenie jako podstawowy cel postępowania upadłościowego prowadzonego w stosunku do osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej

Debt reduction as a main purpose of consumer bankruptcy

Joanna Migaj

Uniwersytet Wrocławski

Streszczenie

Celem tego opracowania jest ukazanie realizacji funkcji postępowania upadłościowego prowadzonego w stosunku do osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej, zwanego upadłością konsumencką. Jego istotą jest oddłużenie rzetelnych dłużników, a zaspokojenie wierzycieli jedynie w miarę możliwości dłużników. Problematyka oddłużenia omówiona została w trzech jej formach: ustalenia planu spłaty wierzycieli i następnie umorzenia zobowiązań, których dłużnik nie będzie w stanie wykonać, umorzenia zobowiązań dłużnika bez ustalania planu spłaty w sytuacji, gdy osobista sytuacja upadłego w oczywisty sposób wskazuje, że nie byłby on zdolny do dokonania jakichkolwiek spłat w ramach planu spłaty wierzycieli, a także restrukturyzacji zobowiązań upadłego z możliwością zawarcia układu między dłużnikiem a wierzycielami. Rozważania prowadzą do wniosku, że obecny kształt upadłości konsumenckiej jest daleko idącym uprzywilejowaniem konsumenta, prowadzącym do minimalizowania dolegliwości związanych z ogłoszeniem upadłości w celu umożliwienia konsumentowi uzyskania nowego startu, ustanawiając dysproporcję między pozycją konsumenta a wierzyciela.

Słowa kluczowe

upadłość konsumencka, oddłużenie, cele upadłości, sytuacja wierzyciela i dłużnika, plan spłaty, umorzenie wierzytelności, układ ze zgromadzeniem wierzycieli

Abstract

The study is devoted to the issue of a debt reduction as a main target of consumer bankruptcy and its relation to the creditor's satisfaction, which is limited only to the debtor's abilities. The subject matter of the debt reduction is showed in its three legal forms: establishing the plan of repayments then writing off the rest of the debts, writing of the debts without previous repayments and striking a bargain with creditors assembly. These leads to the conclusion, that the present conditions of consumer bankruptcy law settles privilege for consumer and makes the disproportion between the position of a debtor and a creditor distinct.

Keywords

Consumer bankruptcy, debt reduction, main target of consumer bankruptcy, position of a debtor and a creditor, plan of repayments, writing of the debts, striking a bargain with creditors assembly

1. Wprowadzenie

Postępowanie upadłościowe prowadzone w stosunku do osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej, zwane upadłością konsumencką, to instytucja stosunkowo nowa w polskim systemie prawnym. Ukształtowana powinna być tak, by wyrażona była odpowiednia proporcja między daniem rzetelnemu konsumentowi szansy uwolnienia się od zobowiązań, których nie jest w stanie wykonać, a zaspokojeniem słusznym interesów wierzycieli, którzy nie powinni ponosić ciężaru ekonomicznej nieudolności dłużnika. Należy rozważyć cel prowadzenia postępowania upadłościowego w odniesieniu do osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej oraz sposobów jego realizacji.

2. Cele upadłości konsumenckiej

Cele postępowania upadłościowego są odmienne w zależności od podmiotu, w stosunku do którego prowadzone jest postępowanie. Ustawodawca określa je w art. 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 roku – Prawo upadłościowe¹: w ust. 1 wobec przedsiębiorców, a w ust. 1a wobec przedsiębiorców będących osobami fizycznymi oraz wspólników osobowych spółek handlowych, ponoszących odpowiedzialność za zobowiązania spółki bez ograniczenia całym swoim majątkiem oraz wspólników spółki partnerskiej, a w ust. 2 wobec osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej.

Odnosnie do przedsiębiorców ustawa *expressis verbis* stanowi, że w postępowaniu należy dążyć do zaspokojenia roszczeń wierzycieli w jak najwyższym stopniu (co jest określane mianem zasady optymalizacji²) oraz, jeśli jest to możliwe, zachowania dotychczasowego przedsiębiorstwa dłużnika. Ponadto uzasadnienie projektu ustawy wskazuje, że „winno ono spełniać trzy zasadnicze cele: a) zaspokojenie wierzycieli niewypłacalnego dłużnika (funkcja windykacyjna), b) niedopuszczenie do dalszych niewypłacalności, które są następstwem niepłacenia zobowiązań przez niewypłacalnego dłużnika (funkcja profilaktyczna), c) kształcenie wśród przedsiębiorców określonych wzorców zachowań, które można określić jako postawę rzetelnego przedsiębiorcy (funkcja wychowawcza). Ponadto w ograniczonym stopniu projektowane prawo upadłościowe i naprawcze pełnić będzie też funkcje oddłużeniowe”³.

¹ Dz. U. z 2003 r., Nr 60, poz. 535 z późn. zm. (dalej p.u.).

² Por. S. Gurgul, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2016, Legalis, komentarz do art. 2, s. 2; P. Zimmerman, *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2016, Legalis, komentarz do art. 2, s. 2.

³ Uzasadnienie do druku sejmowego nr 809; szerzej na temat funkcji postępowania upadłościowego prowadzonego w stosunku do osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej w: S. Gurgul, *op. cit.*, komentarz do art. 2.

Wobec podmiotów, o których mowa w art. 2 ust. 1 a p.u., ustawodawca stanowi, że poza celami, jakie ma spełniać postępowanie upadłościowe w stosunku do przedsiębiorców, ma być ono również przeprowadzone w taki sposób, żeby rzetelny dłużnik uzyskał możliwość oddłużenia. Wymienione podmioty są przedsiębiorcami lub współnikami określonych spółek prawa handlowego, a więc kwalifikują się pod dyspozycję przepisu art. 2 ust. 1 p.u., jednakże ze względu na to, że odnosi się on do osób fizycznych, prawo przewiduje swego rodzaju uprzywilejowanie takiego przedsiębiorcy poprzez możliwość poprawienia jego sytuacji gospodarczej dzięki oddłużeniu.

W przypadku osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej postępowanie upadłościowe prowadzone jest w celu: umożliwienia umorzenia zobowiązań upadłego niewykonanych w postępowaniu upadłościowym, co w istocie jest funkcją oddłużeniową, a jeśli jest to możliwe – zaspokojenie roszczeń wierzycieli w jak największym stopniu (funkcja windykacyjna). Wobec powyższego, bez względu na podmiot, którego postępowanie dotyczy, celem postępowania upadłościowego jest zaspokojenie roszczeń wierzycieli w jak największym stopniu. Jednak w przypadku upadłości konsumenckiej należy rozważyć, jaki jest wzajemny stosunek niniejszych celów.

Wątpliwości budzić może wskazanie w pierwszej kolejności realizacji funkcji oddłużeniowej, a dopiero w miarę możliwości – funkcji windykacyjnej. Doktryna przedstawia w tej materii rozbieżne stanowiska. S. Gurgul uważa, że biorąc pod uwagę unormowania konstytucyjne (w szczególności art. 64) dotyczące własności, prymat należy przyznać zaspokojeniu roszczeń wierzycieli, właśnie ze względu na ochronę, jaką mu przyznaje Konstytucja, w przeciwieństwie do funkcji oddłużeniowej, która jest jedynie „przywilejem a nie prawem podmiotowym dłużnika”⁴. Zdaje się to być jednak stanowiskiem odosobnionym⁵. P. Zimmerman prezentuje stanowisko, że ze względu na zupełną odmienność sytuacji przedsiębiorcy oraz osoby fizycznej nieprowadzącej działalności gospodarczej, niemożliwym jest objęcie ich tym samym celem postępowania. Ponadto P. Zimmerman uważa, że właśnie odmienne ukształtowanie celów, którego dokonano ustawą z dnia 29 sierpnia 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze, ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁶, przyczyniło się do ożywienia instytucji upadłości konsumenckiej i zwiększenia liczby prowadzonych postępowań⁷.

⁴ S. Gurgul, *op. cit.*, komentarz do art. 2, s. 2.

⁵ Por. P. Zimmerman, *op. cit.*, komentarz do art. 2, s. 2.; R. Adamus, *Zaspokojenie wierzyciela rzeczowego w upadłości konsumenckiej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2015, nr 2, s. 34; A. Witosz, *Przesłanki ogłoszenia upadłości konsumenckiej*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2015, nr 2, s. 24.

⁶ Dz. U. z 2014 r. poz. 1306.

⁷ P. Zimmerman, *op. cit.*, komentarz do art. 2, s. 2.

Wykładnia językowa art. 2 ust. 2 p.u. oraz porównanie go z treścią ust. 1 zdają się przemawiać za uznaniem, że w upadłości konsumenckiej pierwszoplanową rolę spełnia funkcja oddłużeniowa. Taki też wniosek należy wysnuć na podstawie szczegółowych uregulowań instytucji upadłości osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej, przede wszystkim możliwości umorzenia zobowiązań dłużnika bez ustalania planu spłaty, ale także umorzenia zobowiązań niezaspokojonych w ramach wykonywania planu spłaty. Położenie większego nacisku na funkcję oddłużeniową nie oznacza jednak deprecjonowania zasady optymalizacji, która wciąż pozostaje aktualna. Ustawodawca nakazuje realizowanie jej w najszerszym możliwym zakresie, czyli w zgodzie z konstytucyjną ochroną własności. Jednakże przy ustalaniu najwyższego stopnia, w jakim należy zaspokoić wierzyciela, koniecznym jest branie przede wszystkim pod uwagę nakazu, by w pierwszej kolejności oddłużać konsumenta.

Sąd Najwyższy zdaje się podzielać pogląd odnośnie do przewodniej roli funkcji oddłużeniowej (sformułowane do projektu ustawy – Druk sejmowy Nr 556, Sejm VI kadencji): „Pamiętać tu trzeba o tym, że upadłość konsumencka zawsze odbywa się kosztem pozostałych obywateli, którzy mądrze się gospodarząc nie dopuścili do powstania nadmiernego zadłużenia, często za cenę pozostawania na niższej stopie życiowej. Jej istota polega bowiem na oddłużeniu, którego koszty ponoszą wszyscy”.

Należy podzielić stanowisko S. Gurgula, że „pojęcie oddłużenia obejmuje wszystkie sytuacje, w których następuje polepszenie położenia prawnego dłużnika (umorzenie w całości lub w części jego zobowiązań, rozłożenie spłaty wierzytelności na raty i przedłużenie terminu spłaty wierzytelności)”⁸. Oznacza to, że oddłużeniem nie jest jedynie sytuacja, gdy dłużnik w jakikolwiek sposób zostanie całkowicie zwolniony ze swoich zobowiązań, ale także sytuacja, gdy choćby w części zmniejszy on swoje zadłużenie. W związku z tym za przejaw realizacji funkcji oddłużeniowej można uznać również układ zawarty między wierzycielami a upadłym, nawet jeśli nie przewiduje on wygaśnięcia choćby części zobowiązań upadłego.

3. Przesłanki ogłoszenia upadłości

W obecnym stanie prawnym przesłanki ogłoszenia upadłości konsumenckiej zostały ujęte od strony negatywnej poprzez wskazanie, kiedy sąd oddala wniosek o ogłoszenie upadłości. Z upadłości konsumenckiej może skorzystać jedynie dłużnik, który sam nie doprowadził do swojej niewypłacalności ani umyślnie lub na skutek rażącego niedbalstwa istotnie nie zwiększył jej stopnia, jak również w ciągu ostatnich dziesięciu lat

⁸ S. Gurgul, *op. cit.*, komentarz do art. 2, s. 3.

nie było prowadzone w stosunku do niego to postępowanie (z pewnymi zastrzeżeniami wynikającymi z art. 491⁴ ust. 3 p.u.), nie dokonał czynności z pokrzywdzeniem wierzycieli lub dłużnik nie zaniechał obowiązku, wbrew przepisom ustawy, zgłoszenia w terminie wniosku o ogłoszenie upadłości. Oznacza to, że ustawodawca istotnie zawężył możliwość korzystania z tej instytucji, oferując ją jedynie dłużnikowi postępującemu nienagannie, a także ograniczając częstotliwość stosowania jej (raz na dziesięć lat). Jest to uzasadnione ze względu na to, że dostęp do upadłości konsumenckiej, która tak silnie ingeruje w prawidłowe wykonywanie zobowiązań dłużnika i podważać może pewność stosunków gospodarczych, powinien być limitowany. W opozycji do tego stoją przesłanki zasad słuszności i względów humanitarnych, które zostaną omówione w dalszej części opracowania.

4. Formy oddłużania konsumenta

Postępowanie po ogłoszeniu upadłości można podzielić na dwie fazy⁹: likwidacyjną, kiedy następuje podział masy upadłości w celu zaspokojenia wierzycieli, a następnie restrukturyzacyjną. Formy oddłużenia konsumenta określa art. 491¹⁴ p.u., stanowiąc, że po dokonaniu ostatecznego planu podziału masy upadłości, lub jeśli z braku majątku upadłego plan podziału nie został sporządzony – po zatwierdzeniu listy wierzytelności i po wysłuchaniu upadłego, syndyka i wierzycieli, sąd ustala plan spłaty wierzycieli, albo w określonych w art. 491¹⁶ p.u. przypadkach umarza zobowiązania upadłego bez ustalenia planu spłaty wierzycieli. Ponadto art. 491²² p.u. przewiduje jeszcze jeden sposób realizacji funkcji oddłużeniowej, zakładając, że cele postępowania mogą zostać zrealizowane w drodze układu.

5. Ustalenie planu spłaty wierzycieli i umorzenie wierzytelności

Co prawda ustawodawca nie stanowi tego wprost, jednakże podstawowym trybem postępowania w fazie restrukturyzacyjnej jest ustalenie planu spłaty wierzycieli oraz po jego wykonaniu umorzenie pozostałych zobowiązań. Następuje to w sytuacji, gdy w efekcie wykonania ostatecznego planu podziału masy upadłości lub gdy takiego planu nie wykonano ze względu na brak majątku upadłego, nie doszło do zaspokojenia wierzycieli. Plan spłaty jest konstytutywnym orzeczeniem sądu¹⁰, regulującym zakres oddłuże-

⁹ Por. A. Witosz, [w:] A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe. System prawa handlowego*, T. 6, Warszawa 2016, Legalis, komentarz do art. 491¹⁴, s. 2; P. Zimmerman, *op. cit.*, komentarz do art. 491¹⁴, s. 2.

¹⁰ Por. A. Witosz, [w:] A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, *op. cit.*, komentarz do art. 491¹⁴, s. 2.

nia upadłego. Jednocześnie uprawomocnienie się postanowienia o ustaleniu planu spłaty stanowi koniec postępowania upadłościowego – oznacza to, że dalsze czynności podejmowane są już poza postępowaniem. Wiąże się to z tym, że wraz z zakończeniem postępowania wygasają funkcje sędziego-komisarza i syndyka, wobec czego realizacja planu spłaty podlega kontroli jedynie wierzycieli i sądu.

Sąd, ustalając plan spłaty, określa postanowieniem trzy zasadnicze kwestie: w jakim zakresie oraz w jakim czasie upadły jest obowiązany spłacić zobowiązania uznane na liście wierzytelności, niewykonane w toku postępowania na podstawie planu podziału masy upadłości oraz w jakim stopniu zostaną one umorzone po wykonaniu planu spłaty. Należy zauważyć, że dotyczy to zobowiązań powstałych przed dniem ogłoszenia upadłości. Zobowiązania powstałe po tym dniu zawsze będą wykonywane w całości i nie mogą zostać umorzone, choć objęte są planem spłaty, dzięki czemu istnieje możliwość rozłożenia ich na raty, nie mogą jednak przekraczać okresu, który został przewidziany na wykonanie planu spłaty. Tak samo ukształtowana jest spłata kosztów postępowania pokrytych tymczasowo przez Skarb Państwa.

Maksymalny okres, na jaki może być ustalony plan spłaty, to trzydzieści sześć miesięcy. Istnieje możliwość ustalenia krótszego terminu ze względu na możliwość szybszego zaspokojenia wierzycieli niż w okresie trzyletnim, jak również ze względu na to, że sytuacja upadłego nie rokuje, by był on zdolny do długotrwałego ponoszenia ciężarów spłaty¹¹. Jednakże ze względu na zasadę uwzględniania słuszných interesów wierzycieli sąd w każdym wypadku, gdy jest to możliwe i potrzebne, powinien wykorzystywać cały trzyletni okres, w którym upadły może dokonywać spłat.

W ustawie nie zostało określone, jak powinno zostać rozłożone zaspokojenie wierzycieli, jednakże ze względu na zasadę równego traktowania wierzycieli należy uznać, że powinni być oni zaspokajani proporcjonalnie do wysokości posiadanych wierzytelności. Jednakże istnieje możliwość, że podczas przewidzianego przez przepisy wysłuchania przed ustaleniem planu spłaty wierzyciele wyrażą wolę co do odmiennego ukształtowania zakresu zaspokojenia, w myśl zasady *volenti non fitiniuria*¹².

Jako merytoryczne przesłanki ustalania planu spłaty wymienione zostały: możliwości zarobkowe upadłego, konieczność utrzymania upadłego i osób pozostających na jego utrzymaniu, w tym ich potrzeby mieszkaniowe, wysokość niezaspokojonych wierzytelności oraz realność ich zaspokojenia w przyszłości. Większość z tych kryteriów dotyczy konsumenta i są one ocenne, a jedynie wysokość niezaspokojonych wierzytelności ma charakter obiektywny oraz odnosi się do wierzyciela¹³. Wskazuje to na relację

¹¹ Należy też wtedy rozważyć umorzenie zobowiązań bez ustalania planu spłaty.

¹² Por. R. Adamus, B. Groele, *Komentarz do ustawy – prawo upadłościowe i naprawcze (wyciąg)*, Warszawa 2015, Legalis, komentarz do art. 491¹⁵, s. 2.

¹³ Por. A. Witosz, [w:] A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, *op. cit.*, komentarz do art. 491¹⁴, s. 3.

uwzględniania funkcji windykacyjnej i oddłużeniowej przez sąd. Specyfika tych przesłanek powoduje, co słusznie zauważa S. Gurgul¹⁴, że kompetencja sądu do ustalenia planu spłaty ma charakter dyskrecjonalny, szczególnie biorąc pod uwagę to, że sąd nie jest związany stanowiskiem upadłego, co oznacza, iż może zarówno ustalić plan bardziej restrykcyjny, jak i bardziej liberalny w stosunku do propozycji upadłego. Nie wydaje się wskazane, o ile kwota wskazana przez konsumenta zapewnia mu minimum egzystencji, by sąd miał określać wysokości spłat jako niższe – ze względu na postulat jak najwyższego zaspokojenia wierzycieli. „Jednakże to okoliczności dotyczące upadłego są kluczowymi kryteriami, jakie sąd bierze pod uwagę, ustalając plan spłaty, stąd zdanie upadłego ma znaczenie i pośrednio może oddziaływać na treść planu”¹⁵.

W czasie wykonywania planu spłaty upadłego obejmuje zakaz dokonywania czynności prawnych dotyczących jego majątku, które mogłyby pogorszyć jego zdolność do wykonania planu spłaty wierzycieli, ale w szczególnych wypadkach może ubiegać się o zgodę sądu na dokonanie takiej czynności. Z wykonywania planu spłaty upadły jest obowiązany składać co roku sprawozdanie sądowi. W przypadku, gdy nieprawidłowe wykonywanie planu spłaty nie jest zawinione przez upadłego¹⁶, sąd może zmienić plan spłaty – wtedy może przedłużyć termin spłaty na dalszy okres nieprzekraczający osiemnastu miesięcy, chyba że brak możliwości wywiązania się ze zobowiązań jest trwały, wtedy należy uchylić plan spłaty i umorzyć niewykonane zobowiązania¹⁷. Zmiana jest też możliwa, gdy sytuacja majątkowa konsumenta istotnie się poprawiła i może on wykonać swoje zobowiązania w szerszym zakresie, niż przewidywał to plan spłaty. Sankcją za zawinione nieprawidłowe wykonywanie planu spłaty jest uchylenie planu spłaty, w konsekwencji czego zobowiązania upadłego nie podlegają umorzeniu.

Obligatoryjnym elementem postanowienia o ustaleniu planu spłaty, stanowiącym najważniejszy przejaw funkcji oddłużeniowej, jest umorzenie zobowiązań upadłego. Należy jednak zauważyć, że nie jest to ostateczne rozstrzygnięcie w tej materii, gdyż plan spłaty może ulec zmianie w toku jego wykonywania, gdy upadły lub jego wierzyciele złożą taki wniosek do sądu. Z powyższego wynika, że ostateczną wielkość umorzonych zobowiązań można definitywnie określić dopiero po wykonaniu planu spłaty

¹⁴ S. Gurgul, *op. cit.*, s. 2-3.

¹⁵ A. Witosz, [w:] A. Hrycaj, A. Jakubecki, A. Witosz, *op. cit.*, komentarz do art. 491¹⁴, s. 3.

¹⁶ Por. A. Witosz, *Plan spłaty wierzycieli w upadłości konsumenckiej*, „Monitor Prawniczy” 2010 nr 10, Legalis, s. 6-7: „zmiana treści planu ma na celu jedynie reakcję na losowe wypadki dotyczące konsumenta, wiążące się najczęściej z jednorazowymi wydatkami, a nie długotrwałym wzrostem kosztów utrzymania upadłego i jego rodziny [...] działania, zależne całkowicie od zainteresowanego, nie mogą być uznane za przeszkody”.

¹⁷ Por. *ibidem*: „zmiana treści planu ma na celu jedynie reakcję na losowe wypadki dotyczące konsumenta, wiążące się najczęściej z jednorazowymi wydatkami, a nie długotrwałym wzrostem kosztów utrzymania upadłego i jego rodziny [...] działania, zależne całkowicie od zainteresowanego, nie mogą być uznane za przeszkody”.

lub jego uchyleniu – w tym celu sąd wydaje na podstawie art. 491²¹ ust. 1 p.u. postanowienie o wykonaniu planu spłaty wierzycieli i umorzeniu zobowiązań powstałych przed dniem ogłoszenia upadłości i niewykonanych w wyniku wykonania planu spłaty.

Istnieje pewna kategoria wierzytelności, wskazana w art. 491¹⁵ ust. 5 p.u., co do której plan spłaty, a dalej umorzenie zobowiązań nie może naruszać wynikających z nich praw – i są to: prawa wierzyciela wobec poręczyciela upadłego oraz współdłużnika (co jest naturalną konsekwencją tego, że postępowanie upadłościowe dotyczy jedynie osoby upadłego), oraz praw należnych wierzycielowi rzeczowemu dłużnika. Jest to konsekwencją tego, że „potrzeba oddłużenia dłużnika nie powinna sobie podporządkowywać utrwalonych zasad odpowiedzialności rzeczowej”¹⁸. Również z mocy prawa (art. 491²¹ ust. 2 p.u.) nie mogą zostać umorzone zobowiązania o charakterze alimentacyjnym, zobowiązania wynikające z rent z tytułu odszkodowania za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci, zobowiązania do zapłaty orzeczonych przez sąd kar grzywny, do wykonania obowiązku naprawienia szkody oraz zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, zobowiązania do zapłaty nawiazki lub świadczenia pieniężnego orzeczonych jako środek karny lub probacyjny oraz zobowiązania do naprawienia szkody wynikającej z przestępstwa lub wykroczenia stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem, jeśli upadły ich umyślnie nie ujawnił, a wierzyciel nie brał udziału w postępowaniu.

Umorzeniem objęte są wszystkie wierzytelności upadłego (poza wymienionymi powyżej wyjątkami) powstałe przed dniem ogłoszenia upadłości, co oznacza, że ich zakres jest szerszy niż wierzytelności objętych planem spłaty¹⁹. W planie spłaty wymienia się jedynie zobowiązania uznane na liście wierzytelności, niewykonane w toku postępowania na podstawie planów podziału masy upadłościowej. Z kolei przy umorzeniu nie ma już wskazania, że zobowiązania mają figurować na liście wierzytelności, z czego należy wnioskować, że umorzeniu podlegają wszystkie zobowiązania, które powstały przed dniem ogłoszenia upadłości. Zaliczyć do nich należy: owe wierzytelności uznane na liście wierzytelności, które nie zostały w całości zrealizowane w ramach planu spłaty, wierzytelności nieuznane na liście, ale stwierdzone następnie prawomocnym orzeczeniem, nawet jeśli postępowanie zostało wszczęte po ogłoszeniu upadłości oraz wierzytelności niezgłoszone sędziemu-komisarzowi, jeżeli nie nastąpiło to z winy upadłego²⁰.

Istnieje możliwość, że pewna kategoria wierzytelności nie zostanie zaspokojona w żadnym stopniu, a upadły zostanie zwolniony z tego obowiązku. Jednocześnie należy pamiętać o tym, że dotyczy to jedynie zobowiązań powstałych przed dniem ogłoszenia upadłości, zaś te, które powstały po dacie ogłoszenia upadłości, objęte są planem spłaty,

¹⁸ R. Adamus, *op. cit.*, s. 37.

¹⁹ Por. dyspozycje przepisów art. 491¹⁴ ust. 1 i 491²¹ ust. 1 p.u.

²⁰ Por. P. Zimmerman, *op. cit.*, komentarz do art. 491²¹, s. 2; por. C. Zalewski, *Upadłość konsumencka. Wzory pism, orzeczeń z komentarzami*, Warszawa 2015, s. 156.

ale nie podlegają umorzeniu. Przyczyną takiego rozwiązania jest to, że ogłoszenie upadłości konsumenckiej nie może powodować skutków w przód – instytucja ta ma dawać upadłemu nowy, świeży start, jednakże wymaga też, aby konsument, który skorzystał z tego uprzywilejowania, powrócił na normalnych warunkach do życia społecznego i ponosił jego dalsze konsekwencje.

6. Umorzenie zobowiązań bez ustalania planu spłaty

Umorzenie zobowiązań bez ustalania planu spłaty stanowi wyjątek od zasady, że sąd ustala plan spłaty wierzycieli, a dopiero następnie umarza niewykonane zobowiązania upadłego. Przesłanką do skorzystania z tej formy oddłużenia jest osobista sytuacja upadłego, która w oczywisty sposób wskazuje, że nie byłby on zdolny do dokonania jakichkolwiek spłat w ramach planu spłaty wierzycieli. Jednocześnie kosztami takiego postępowania zostaje obciążony Skarb Państwa. „Regulacja ta realizuje postulat otwarcia procedury oddłużeniowej dla tych osób, które były zbyt ubogie, by móc skorzystać z upadłości konsumenckiej”²¹.

Odnosnie do zakresu umorzonych zobowiązań, jak i wyłączeń spod możliwości umorzenia, właściwe są wszystkie uwagi poczynione w części o planie spłaty wierzycieli.

Należy zwrócić jeszcze uwagę na fakt, że mimo tak dalece idącego oddłużenia upadłego może zdarzyć się sytuacja, że przy bardzo złej sytuacji ekonomicznej dłużnika zobowiązania, które nie mogą ulec umorzeniu, będą przewyższać jego możliwości spłaty. – Należy uznać jednak, że cele postępowania i tak zostaną zrealizowane, gdyż, jak już wskazano, poprzez oddłużenie rozumie się każdą poprawę sytuacji upadłego, a zatem również jedynie redukcję długów, nawet jeśli nie pozwoli ona na nowy start konsumenta.

7. Zawarcie układu na zgromadzeniu wierzycieli

Ostatnią ze wskazanych przez ustawę form oddłużenia jest układ zawarty przez zgromadzenie wierzycieli z upadłym. W przeciwieństwie do wcześniej wskazanych form ta ma zastosowanie jedynie na wniosek upadłego lub wierzyciela (tego ostatniego jedynie, jeśli na jego wniosek było wszczęte postępowanie upadłościowe). Ponadto odróżnia ją od poprzednich to, że może mieć miejsce, gdy nie została jeszcze zakończona likwidacja masy upadłości. Układ jest najlepszą drogą dla upadłego, któremu zależy na zatrzymaniu swoich składników majątkowych (najczęściej własnego lokalu mieszkalnego). Warunkiem koniecznym do dopuszczenia możliwości układu jest to, że będzie re-

²¹ P. Zimmerman, *op. cit.*, komentarz do art. 491¹⁶, s. 2.

alizował cele postępowania. Odnośnie do zaspokojenia roszczeń wierzycieli w jak najwyższym stopniu należy stwierdzić, że układ powinien przyznawać wierzycielom więcej niż likwidacja majątku upadłego i hipotetyczny plan spłaty, sporządzony dla danej sytuacji, gdyż to może być główną motywacją dla wierzycieli do zawierania układu. Jednakże jeśli sędzia-komisarz, rozpatrując wniosek o zwołanie zgromadzenia wierzycieli, dojdzie do wniosku, że funkcja windykacyjna nie jest należycie realizowana, powinien jednak umożliwić zwołanie zgromadzenia wierzycieli i pozostawić im decyzję, czy czują się usatysfakcjonowani poziomem zaspokojenia²².

Ze względu na to, że w dalszej części regulacja układu odwołuje się do uregulowań właściwych w postępowaniu prowadzonym w stosunku do przedsiębiorców, nie będą one tutaj bardziej szczegółowo omawiane.

8. Przesłanki słuszności i humanitaryzmu

Ustawodawca dopuszcza jeszcze jeden mechanizm pozwalający na realizowanie oddłużenia upadłego, poprzez wprowadzenie przesłanek zasad słuszności i względów humanitarnych. Stanowią one pozytywne przesłanki ogłoszenia upadłości, które pozwalają na dojście jej do skutku nawet wtedy, gdy sprzeciwiają się temu przesłanki negatywne. W doktrynie wyrażono stanowisko²³, że zasady słuszności są odpowiednikiem zasad współżycia społecznego i jako takie stanowią wystarczający mechanizm pozwalający na uelastycznienie możliwości stosowania omawianej instytucji. Oceniając, czy ogłoszenie upadłości będzie słuszne, należy wziąć pod uwagę całokształt okoliczności, a więc zarówno sytuację dłużnika, jak i jego wierzycieli. Pozwala to na zachowanie proporcji między interesem upadłego, co do którego może zostać ogłoszona upadłość, nawet jeśli nie spełnia wszystkich jej przesłanek, a interesem wierzycieli, gdyż niemożliwe byłoby uwzględnienie tej okoliczności, gdy zachowanie dłużnika było w szczególności sposób naganne. Z kolei względy humanitarne dotyczą jedynie sytuacji ekonomicznej upadłego. Oznacza to, że w szeregu sytuacji, gdy ogłoszenie upadłości nie byłoby możliwe, stanie się ono dopuszczalne – i bez znaczenia będą takie okoliczności jak to, czy upadły nie zgłosił odpowiednio szybko wniosku o ogłoszenie upadłości, działał z pokrzywdzeniem wierzycieli lub w nie wywiązywał się należycie z obowiązków w poprzednio ogłoszonej w stosunku do niego upadłości. Jest to istotne również ze względu na to, że z uwagi na względy humanitarne wyłączona jest również przesłanka, że nie można ogłosić kolejnej upadłości, jeśli od poprzedniej nie upłynęło dziesięć lat. W skrajnych przypadkach może to doprowadzić do tego, że ogłaszanie

²² Por. P. Zimmerman, *op. cit.*, komentarz do art. 491²², s. 2.

²³ Por. A. Witosz, *Przesłanki...*, s. 29.

upadłości konsumenckiej ze względów humanitarnych stanie się sposobem na życie osób, które lekkomyślnie będą prowadziły swoje sprawy, wiedząc, że w ostateczności zawsze zostaną uchronieni od konsekwencji swoich działań.

W doktrynie²⁴ zwrócono też uwagę na swoisty paradoks, jakim jest promowanie przez ustawodawcę zachowań rażąco nagannych, a następnie umożliwienie w takiej sytuacji ogłoszenia upadłości konsumenckiej, biorąc pod uwagę względy humanitarne, jednocześnie narażając rzetelnych dłużników na to, że ich wnioski zostaną odrzucone ze względu na zaistnienie przesłanek negatywnych ogłoszenia upadłości, a nie będzie można go uwzględnić zważywszy na względy humanitarne, gdyż nie będą dostatecznie biedni.

9. Podsumowanie

Rozważając przedstawione w opracowaniu aspekty upadłości konsumenckiej, należy się przychylić do zdania, że ma ona niewątpliwie oddłużeniowy charakter. Za tym przekonaniem zdaje się świadczyć zarówno literalne brzmienie art. 2 ust. 2 p.u., ukształtowane rozwiązania w postaci ustalenia planu spłaty i umorzenie zobowiązań niewykonanych w ramach planu spłaty, umorzenie zobowiązań bez ustalania planu spłaty oraz układ wierzycieli z upadłym, jak i szczególne przesłanki, jakimi są zasady słuszności i względy humanitarne.

Z pewnością jako pozytywne należy ocenić wprowadzenie instytucji, która pozwala w szczególnych wypadkach na oddłużenie, co „umożliwia reintegrację dłużników w legalnym obrocie gospodarczym”²⁵. Jednakże nie wolno zapominać, że istnieją też zagrożenia, płynące z nadmiernej liberalizacji dostępu do upadłości konsumenckiej.

Jednocześnie należy pamiętać o tym, że postępowanie upadłościowe prowadzone w stosunku do osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej to instytucja dość nowa w polskim systemie prawnym i wciąż podlegająca kształtowaniu, czy to poprzez modyfikacje ustawowe, czy praktykę sądową – zatem jej charakter nie jest jeszcze definitywnie określony.

Bibliografia:

- Adamus R., *Zaspokojenie wierzyciela rzeczowego w upadłości konsumenckiej*, „Przegląd Prawa Handlowego”, luty 2015.
- Adamus R., Groele B., *Komentarz do ustawy – prawo upadłościowe i naprawcze (wyciąg)*, Warszawa 2015.

²⁴ *Ibidem*, s. 30.

²⁵ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy 2265, Sejm VII kadencji, s. 1.

- Gurgul S., *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Hrycaj A., Jakubecki A., Witosz A., *Prawo restrukturyzacyjne i upadłościowe. System prawa handlowego*. Tom 6, Warszawa 2016.
- Witosz A., *Plan spłaty wierzycieli w upadłości konsumenckiej*, MOP rok 2010 numer 10.
- Witosz A., *Przesłanki ogłoszenia upadłości konsumenckiej*, „Przegląd Prawa Handlowego”, luty 2015.
- Zalewski C., *Upadłość konsumencka. Wzory pism, orzeczeń z komentarzami*, Warszawa 2015.
- Zimmerman P., *Prawo upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Zimmerman P., Kokowski J., *Układ z wierzycielami – analiza propozycji układowych oraz sposobu obliczania głosów na zgromadzeniu wierzycieli*, MOP rok 2013 numer 7.